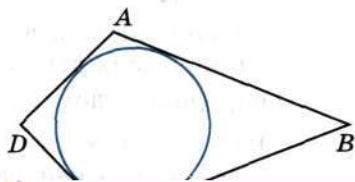

- 598³. Два кола мають внутрішній дотик. Відстань між їх центрами 12 дм. Знайдіть радіуси кіл, якщо вони відносяться, як 2:5.
- 599³. Відстань між центрами двох кіл дорівнює 12 см. Визначте взаємне розміщення цих кіл, якщо їх радіуси дорівнюють:
- 1) 9 см і 3 см;   2) 5 см і 2 см;
3) 13 см і 1 см;   4) 9 см і 7 см.
- 600³. Відстань між центрами двох кіл дорівнює 14 см. Визначте взаємне розміщення цих кіл, якщо їх радіуси дорівнюють:
- 1) 7 см і 5 см;   2) 16 см і 2 см;
3) 10 см і 5 см;   4) 7 см і 7 см.
- 601³. Два кола перетинаються в точках A і B . Точки O_1 і O_2 — центри цих кіл. Доведіть, що $O_1O_2 \perp AB$.
- 602³. Два кола перетинаються в точках C і D . Точки O_1 і O_2 — центри кіл. Доведіть, що промінь O_1O_2 — бісектриса кута CO_1D .
- 603⁴. Три кола попарно дотикаються зовні. Відрізки, що сполучають їх центри, утворюють трикутник зі сторонами 5 см, 7 см і 8 см. Знайдіть радіуси цих кіл.
- 604⁴. Три кола з радіусами 5 см, 6 см і 9 см попарно дотикаються зовні. Знайдіть периметр трикутника, вершинами якого є центри цих кіл.

605³. У прямокутному трикутнику ABC гіпотенуза AB дорівнює 20 см, $\angle B = 60^\circ$. Який з катетів можна знайти? Чому він дорівнює?

606⁴. На малюнку 375 коло вписа-

час вивчення курсу геометрії ми неодноразово виконували геометричні побудови: проводили прямі, відкладали відрізки, що дорівнюють даним, будували кути тощо. При цьому використовували лінійку з поділками, транспорир, креслярський кутник, циркуль. Тепер розглянемо побудови фігур, на здійснити за допомогою «класичних» інструментів:

Підвали різні відрізки використувати як можна

лінійки без поділок і циркуля. Цими інструментами користувалися ще в Стародавній Греції.

Що можна робити за допомогою двох зазначених інструментів? Лінійка дає змогу провести довільну пряму, побудувати пряму, що проходить через задану точку, і пряму, що проходить через дві задані точки. За допомогою циркуля можна провести коло довільного радіуса, коло з центром у даній точці і радіусом, що дорівнює даному відрізку. В деяких випадках замість кола нам потрібна буде деяка його частина (дуга кола). Зауважимо, що ніяких інших побудов у задачах на побудову виконувати не дозволяється. Наприклад, за допомогою лінійки (навіть із поділками) не дозволяється відкласти відрізок заданої довжини, не можна використовувати коси-нець для побудови перпендикулярних прямих.

Розв'язати задачу на побудову означає вказати послідовність найпростіших побудов, після виконання яких отримаємо задану фігуру; далі — довести, що побудована фігура має властивості, передбачені умовою, тобто є шуканою фігурою.

Розглянемо найпростіші задачі на побудову.

Побудова відрізка, що дорівнює даному

Задача 1. На даному промені від його початку відкласти відрізок, що дорівнює даному.

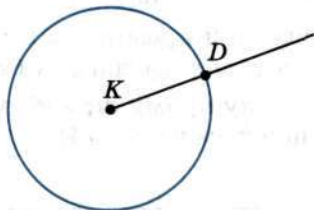
Розв'язання. Зобразимо фігури, задані умовою задачі: відрізок AB та промінь з початком у точці K (мал. 376). Побудуємо циркулем коло з центром у точці K та радіусом AB (мал. 377). Це коло перетне промінь у деякій точці D . Очевидно, що $KD = AB$. Тому KD — шуканий відрізок.

Зауважимо, що замість кола, можна було провести деяку його частину (дугу), яка б напевне перетинала промінь (мал. 378).

Побудова трикутника за трьома сторонами

Задача 2. Побудувати трикутник із заданими сторонами a, b і c .

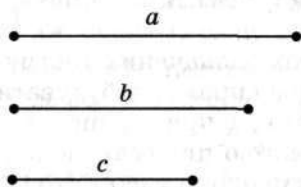
Розв'язання. Нехай задано три відрізки a, b і c (мал. 379).

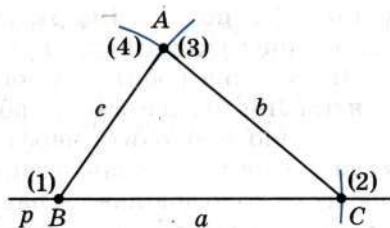
Мал. 376

Мал. 377

Мал. 378

Мал. 379

Мал. 380

1) За допомогою лінійки проведемо довільну пряму p і позначимо на ній довільну точку B ((1) на мал. 380).

2) За допомогою циркуля відкладемо на прямій p відрізок $BC = a$ (дуга (2) на мал. 380).

3) Розхилом циркуля, що дорівнює b , опишемо дугу (3) кола з центром у точці C (мал. 380).

4) Розхилом циркуля, що дорівнює c , опишемо дугу (4) кола з центром у точці B (мал. 380).

5) Точка A — точка перетину дуг (3) і (4). Трикутник ABC — шуканий.

Доведення цього факту є очевидним, оскільки сторони трикутника ABC дорівнюють заданим відрізкам a , b і c : $BC = a$, $AC = b$, $AB = c$.

З а у в а ж е н н я. Якби побудовані дуги (3) і (4) не перетнулися, то трикутник побудувати було б неможливо. За нерівністю трикутника: кожна із сторін повинна бути меншою за суму двох інших.

? Які інструменти використовують для розв'язування задач на побудову? • Які побудови можна виконати за допомогою лінійки без поділок? • Які побудови можна зробити за допомогою циркуля? • Що означає: розв'язати задачу на побудову? • Як побудувати відрізок, що дорівнює даному? • Як побудувати трикутник за трьома сторонами?

607⁰. Проведіть довільну пряму та відкладіть на ній відрізок, що дорівнює даному (мал. 381).

608⁰. Проведіть довільний промінь та відкладіть від його початку відрізок, що дорівнює даному (мал. 382).

609⁰. Проведіть довільну пряму m , виберіть на ній точку M і опишіть коло з центром у точці M і радіусом, що дорівнює

Мал. 381

Мал. 382

Мал. 383

відрізку, зображеному на малюнку 383. У скількох точках коло перетнуло пряму?

610^①. Накресліть довільний відрізок MN та коло з центром у точці M , радіус якого дорівнює MN .

Надалі для задання умов задачі (наприклад, довжини відрізка чи градусної міри кута) використовуємо лінійку з поділками і транспортир, а для розв'язування задачі — лише лінійку без поділок і циркуль.

611^②. Побудуйте трикутник зі сторонами a , b і c , якщо $a = 8$ см, $b = 7$ см, $c = 5$ см.

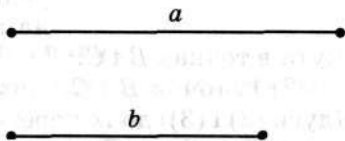
612^②. Побудуйте трикутник ABC , якщо $AB = 4$ см, $BC = 6$ см, $CA = 7$ см.

613^②. Накресліть довільний трикутник ABC і побудуйте трикутник ABD , що дорівнює даному.

614^②. Накресліть довільний трикутник і побудуйте трикутник, що дорівнює даному.

615^②. Накресліть довільний відрізок AB . Побудуйте рівносторонній трикутник ABC .

616^②. Побудуйте рівнобедрений трикутник, у якого основа дорівнює відрізку a , а бічна сторона — відрізку b (мал. 384).

Мал. 384

617^③. На даній прямій a знайдіть точки, віддалені від даної точки A : 1) на 4 см; 2) на відстань більшу, ніж 4 см; 3) на відстань меншу, ніж 4 см.

618^③. Побудуйте рівнобедрений трикутник за бічною стороною і радіусом описаного кола.

619^④. Побудуйте трикутник за двома нерівними сторонами і радіусом описаного кола. Скільки розв'язків має задача?

Урок 43

Побудова кута, що дорівнює даному

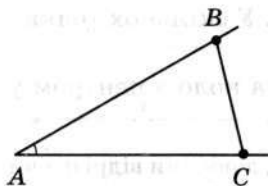
Задача 3. Відкласти від даного променя кут, що дорівнює даному.

Розв'язання. Нехай задано кут A і промінь з початком у точці O (мал. 385). Треба побудувати кут, що дорівнює куту A , так, щоб одна з його сторін збігалася з променем.

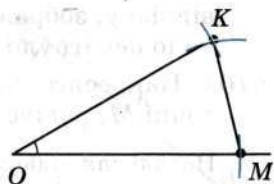
1) Візьмемо на сторонах кута A довільні точки B і C (мал. 385).

2) Побудуємо трикутник OKM , що дорівнює трикутнику ABC , так, щоб $AB = OK$, $AC = OM$, $BC = KM$ (мал. 386).

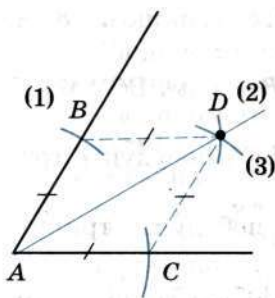
3) Тоді $\angle KOM = \angle BAC$.

Мал. 385

Мал. 386

Мал. 387

4) Отже, $\angle KOM$ — шуканий.

Доведення цього випливає з побудови, бо $\triangle OKM = \triangle ABC$, а тому $\angle KOM = \angle A$.

Побудова бісектриси даного кута

Задача 4. Побудувати бісектрису даного кута.

Розв'язання. Нехай задано кут A , необхідно побудувати його бісектрису (мал. 387).

1) Проведемо дугу кола довільного радіуса з центром у точці A (дуга (1) на мал. 387), яка перетинає сторони

кута в точках B і C .

2) Із точок B і C опишемо дуги такими самими радіусами (дуги (2) і (3)) до їх перетину всередині кута (точка D).

3) Промінь AD — шукана бісектриса кута A .

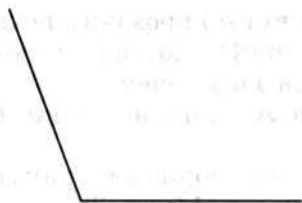
Доведення. $\triangle ABD = \triangle ACD$ (за трьома сторонами), а тому $\angle BAD = \angle CAD$, отже AD — бісектриса A .

? Як побудувати кут, що дорівнює даному? • Як побудувати бісектрису даного кута?

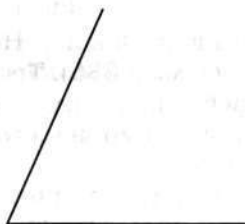
620[?] Побудуйте кут, що дорівнює даному (мал. 388).

621[?] Побудуйте кут, що дорівнює даному (мал. 389).

622[?] Побудуйте за допомогою транспортера кут, що дорівнює 70° , та без транспортера — його бісектрису.

Мал. 388

Мал. 389

- 623². Побудуйте за допомогою транспортира кут, що дорівнює 110° , та без транспортира — його бісектрису.
- 624³. Побудуйте трикутник ABC , якщо $AB = 3$ см, $AC = 5$ см, $\angle A = 105^\circ$.
- 625³. Побудуйте трикутник KLM , якщо $KL = 6$ см, $KM = 4$ см, $\angle K = 80^\circ$.
- 626³. Побудуйте трикутник DEF , якщо $DE = 6$ см, $\angle D = 40^\circ$, $\angle F = 80^\circ$.
- 627³. Побудуйте трикутник NPT , якщо $NP = 7$ см, $\angle N = 50^\circ$, $\angle T = 100^\circ$.
- 628³. Побудуйте рівнобедрений трикутник, основа якого 6 см, а кут при основі 70° .
- 629³. Побудуйте рівносторонній трикутник зі стороною 4 см і впишіть у нього коло.
- 630⁴. Побудуйте трикутник за стороною, прилеглим до неї кутом і бісектрисою, проведеною з вершини цього кута.
- 631⁴. Побудуйте трикутник ABC , якщо $AB = 4$ см, $\angle A = 40^\circ$, $\angle C = 105^\circ$.

Урок 44

Поділ даного відрізка навпіл

Задача 5. Побудувати середину даного відрізка.

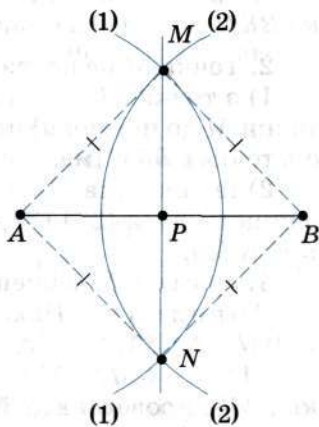
Розв'язання. Нехай AB — заданий відрізок, необхідно побудувати його середину (мал. 390).

1) Із точки A розхилом циркуля, більшим за половину відрізка AB , опишемо дугу (1) (мал. 390).

2) Із точки B таким самим розхилом циркуля опишемо дугу (2) до перетину з дугою (1) в точках M і N .

3) MN перетинає AB в точці P . P — шукана точка.

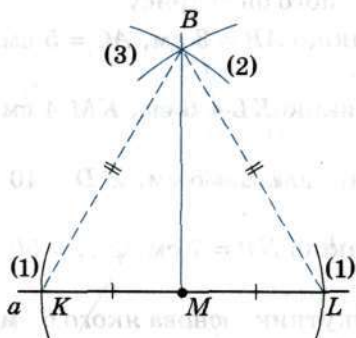
Доведення. $\triangle AMN = \triangle BMN$ (за трьома сторонами). Тому $\angle AMP = \angle BMP$. MP — бісектриса рівнобедреного трикутника AMB з основою AB , тому вона є також медіаною. Отже, P — середина AB .

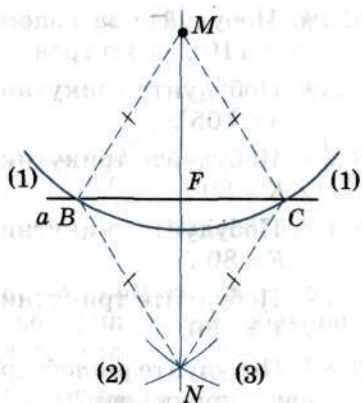
Мал. 390

Побудова прямої, перпендикулярної до даної прямої

Задача 6. Через дану точку M провести пряму, перпендикулярну до даної прямої a .

Мал. 391

Мал. 392

Розв'язання. Можливі два випадки:

1. Точка M належить прямій a :

1) на даній прямій a довільним розхилом циркуля відкладемо від точки M два рівних відрізки $MK = ML$ (дуги (1) на мал. 391);

2) із центрів K і L розхилом циркуля, що дорівнює KL , опишемо дуги (2) і (3) до їх перетину в точці B ;

3) пряма BM перпендикулярна до прямої a .

Доведення. BM — медіана рівностороннього трикутника BKL , тому вона є також висотою. Отже, $BM \perp a$.

2. Точка M не належить прямій a :

1) з точки M довільним радіусом (більшим за відстань від точки M до прямої a) проведемо дугу (1), яка перетинає пряму a в точках B і C (мал. 392);

2) із центрів B і C цим самим розхилом циркуля опишемо дуги (2) і (3) до їх перетину в точці N (відмінної від точки M);

3) пряма MN перпендикулярна до прямої a .

Доведення. Нехай точка F — точка перетину прямих BC і MN . $\triangle BMN = \triangle CMN$ (за трьома сторонами). Тому $\angle BMN = \angle CMN$. MF — бісектриса рівнобедреного трикутника BMC , проведена до його основи. Тому MF є також висотою. Отже, $MF \perp BC$, а тому $MN \perp a$.

? Як поділити даний відрізок навпіл? • Як побудувати пряму, перпендикулярну до даної?

632®. Побудуйте відрізок, що дорівнює даному (мал. 393) та поділіть його навпіл.

633². Побудуйте відрізок, що дорівнює даному (мал. 394), та поділіть його навпіл.

Мал. 393

Мал. 394

634². Накресліть пряму b та точку M , що не належить цій прямій. Проведіть пряму MN , перпендикулярну до b .

635². Накресліть пряму m та точку P , що належить цій прямій. Проведіть пряму PK , перпендикулярну до прямої m .

636². Побудуйте прямокутний трикутник, катети якого дорівнюють 5 см і 3 см.

637². Накресліть гострокутний трикутник ABC та побудуйте його медіану CP .

638³. Побудуйте трикутник та опишіть навколо нього коло.

639³. Побудуйте рівнобедрений трикутник, у якого основа дорівнює 6 см, а висота, проведена до основи — 4 см.

640³. Побудуйте прямокутний трикутник за катетом і гіпотенузою.

641³. Побудуйте прямокутний трикутник за катетом і бісектрисою прямого кута.

642³. Побудуйте трикутник за двома сторонами і медіаною, проведеною до однієї з них.

643⁴. Побудуйте без транспортира кути 30° і 60° .

644⁴. Побудуйте без транспортира кут, що дорівнює 15° .

Урок 45

645². Накресліть прямокутний трикутник ABC ($\angle C = 90^\circ$), його медіану CM та бісектрису AB .

646². Накресліть прямокутний трикутник KLM ($\angle K = 90^\circ$), його бісектрису KP та медіану LT .

647². Накресліть довільний відрізок. Побудуйте відрізок, що дорівнює $\frac{3}{4}$ накресленого відрізка.

648². Накресліть довільний відрізок. Побудуйте відрізок, що дорівнює $\frac{1}{4}$ накресленого відрізка.

649³. Опишіть коло, радіус якого 4 см, позначте деяку точку A цього кола та проведіть дотичну до кола b , що проходить через точку A .

- 650³. Побудуйте без транспортира $\triangle ABC$, у якого $AB = 5$ см, $\angle A = 60^\circ$, $\angle B = 45^\circ$.
- 651³. Побудуйте без транспортира $\triangle KMP$, у якого $KM = 4$ см, $\angle K = 30^\circ$, $\angle M = 45^\circ$.
- 652³. Побудуйте прямокутний трикутник за катетом та медіаною, проведеною до другого катета.
- 653³. Побудуйте прямокутний трикутник за катетом та медіаною, проведеною до нього.
- 654³. Побудуйте трикутник за стороною, прилеглим до неї кутом та радіусом описаного кола.
- 655⁴. Побудуйте рівнобедрений трикутник, основа якого 4 см, а кут при вершині 80° .
- 656⁴. Побудуйте рівнобедрений трикутник, основа якого 6 см, а кут при вершині 100° .
- 657⁴. Побудуйте рівносторонній трикутник за його медіаною.
- 658³. Дано кут 30° . Коло, радіус якого 5 см, дотикається сторони кута і має центр на його іншій стороні. Обчисліть відстань від центра кола до вершини кута.
- 659³. Один з кутів трикутника дорівнює 15° , а два інших відносяться, як 7:8. Знайдіть найменший із зовнішніх кутів трикутника.
- 660³. Доведіть, що в рівних трикутниках бісектриси, проведені з вершин рівних кутів, є рівними.
- 661⁴. Один з кутів прямокутного трикутника дорівнює 30° , а гіпотенуза дорівнює 60 см. Знайдіть відрізки, на які ділить гіпотенузу висота, проведена до неї.

Урок 46

§ 27. ГЕОМЕТРИЧНЕ МІСЦЕ ТОЧОК. МЕТОД ГЕОМЕТРИЧНИХ МІСЦЬ

Одним з методів розв'язування складніших задач на побудову є *метод геометричних місць*.

Геометричним місцем точок називають фігуру, що складається з усіх точок площини, які мають певну властивість.

Розглянемо декілька геометричних місць точок площини.

1. *Геометричне місце точок, рівновіддалених від даної точки на задану відстань*, — коло, радіус якого дорівнює заданій відстані.

2. *Геометричне місце точок, відстань від яких до даної*